

*Сікалов Ігор Андрійович,
викладач кафедри режисури
Харківської державної академії культури*

ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ ШОУ «NOUVEAU CIRQUE»

В останній третині минулого ХХ століття в цирках країн Європи та Північної Америки виникає явище, яке західні теоретики назвали «Nouveau Cirque». У франкомовних країнах його називають «Moderne Cirque» або на англійськи лад «Circus Contemporary». Основний концепт цього явища полягав у тому, що цирки почали уникати традиційних виступів, супроводжуваних музичною ексцентрикою та демонстрацією сили і відваги циркових артистів різних жанрів. Головною особливістю «Nouveau Cirque» стала універсальна театральна-циркова програма з акцентом на театральну складову.

Насамперед, театральність будь-якого видовища, висвітлює живу актуальну гру з перевдяганнями в маски, костюми та використовує низьку засобів художнього вираження за допомогою світла, музики та декорацій. Головною складовою цього творчого процесу обов'язково стає сценарно-драматургічна основа дії. Як і зазначалося раніше, всі ці ознаки притаманні театралізованому видовищу, яке об'єднує людей на підставі єдиної культурної традиції і долучає до «вічних цінностей розрізнених індивідів, і навіть його трактування (видовище, створене за законами театру), властиві також і гри» [4]. Гра постає, як незмінний вагомий елемент культури, який базується на видовищі. Ф. Шиллер називає таке видовище «видімістю», Й. Хейзинга характеризує його як «умовний хронотип», а Г.Г. Гадамер знаходить зв'язок «гри та уявлення». Гра є основною передумовою естетичної діяльності і складовою видовища (генетично і структурно). Вона починає своє існування з ритуального ігрового дійства, в якому згодом з'являлися актори. А потім за допомогою режисера, який «знав вплив того чи іншого прийому, була створена вистава, як система певним чином спрямованих дій [4]. Ритуал на виставу

перетворювала наявність глядача і актора з «маскою». Таким чином, циркове видовище трансформувалося в нову форму – циркову виставу.

В 1990-х рр. в Україні подібний творчий дискурс набуває історичний імпульс і в цирках ставлять все більше і більше циркових програм з елементами «Nouveau Cirque», які акцентовані на театральну складову. Новий цирковий формат має низку важливих відмінностей від класичної циркової програми, що сприяє появі проблеми: невідповідність новітнього контенту та усталених теоретичних рамок. Між цирковими діячами виникає суперечка з приводу подальшого синтезу цирку з театральним мистецтвом: чи втратить цирк свою видову ідентичність і не стане «різновидом» театру? З цього приводу потрібно розібратися, що таке художнє явище nouveau cirque?

У цьому питанні більш обізнаними з приводу типологічного осмислення «Nouveau Cirque» виявилися західні теоретики. Це пов'язано з тим, що Європа набагато раніше почала працювати у цьому форматі. До того ж, новий формат подавався у необмеженій кількості й розмаїтті.

Соціальні функції сучасного артиста цирку, були досліджені Ж.-М. Гі. Дослідник стверджує, що основним орієнтиром такого актора є його діяльність: він повинен створювати, а не розважати.

Більш детальний аналіз важливих художніх рис нової театралізованої циркової програми, описано в науковій праці французького дослідника А. Мартінез «Цирк і театральність: нові шляхи». В ній А. Мартінез дає оцінку таким поняттям, як «орієнтир на колективні зусилля великої групи виконавців, спрямовання на досягнення загального естетичного ефекту, і тематичну єдність вистави, заснованої на загальній драматургічній лінії» [1]. В цій роботі дослідником вперше ставиться питання, яке торкається художньої природи нової театральності «Nouveau Cirque». А. Мартінез доводить, що театральність у цирку має особливість. Ця особливість полягає в тому, що «театральність не є характеристикою, властивою для сучасного цирку, і те, що відрізняє його від традиційного цирку, полягає не стільки в театральності як такій, скільки у формі, – він бере саме його драматургію (далеку як від пантомімічної

нарративної лінійності, так і від низки різнорідних жанрів традиційного цирку)» [7]. Цей довід А. Мартінеза набуває вагу для теоретичної ідентифікації нових форм як ідентифікації циркового мистецтва.

У «Nouveau Cirque» хоча дія подається за допомогою традиційних циркових прийомів, більше уваги надається загальним естетичному впливу, символізму та драматургії. В цьому форматі немає інспектору манежу і окремих номерів, непов'язаних один з одним. Відбувається перетікання одного номера в інший, об'єднаних за змістом. До того театралізована циркова вистава потребує оригінальної музичної та світової партитури, дизайнерських костюмів та гриму. Зазвичай тварини рідко стають акторами таких вистав, бо дійство може бути виконане не тільки в манежі, а й у театральному приміщенні.

Розпочинає свою історію «Nouveau Cirque» у 1980-ті рр. Засновниками можна враховувати циркові трупи «Плюм», «Архаос», «Цирк бароко», «Цирк флік фляк». У сучасному світі «Nouveau Cirque» оформився в окреме явище із відмінним стилем і своїми критеріями та естетикою. Використані театральні прийоми збільшили інтерес публіки до цирку. Найпопулярнішим успіхом нового стандарту стали виступи «Цирку дю Солей» заснованого у 1984 році в Канаді. І все, що вчора було неможливо побачити на цирковій арені, сьогодні становить сюжет циркового спектаклю: «танцюючі коні, літаючі поні, вихід борця – Івана Огірка, парад-але як похоронна процесія, ангели, що летять з небес, сентиментальні спогади про дивне життя і неймовірне кохання». Це знаменита вистава під назвою «Corteo» поставленого Даніеле Фінці Паска. Масштаб і яскравий характер театральних образів у «Corteo» змушують публіку завмирати і шалено аплодувати. Cirque du Soleil дав приклад «театралізації» і показав театр і цирк як дві доповнюючі моделі світу: спорідненість лицедійства та «екстремального номера», союз «метаморфози та трюку здатний породити сценічну метафору такої сили та оригінальності, з якою не впоратися окремо ні театру, ні цирку» [6].

Використання у циркових програмах сюжетних пантомім дозволяє створювати логічні завершені драматургічні лінії і сприяє створюванню більш

різноманітних можливостей для загострення глядацького інтересу. Така програма більш затребувана ніж вибудувана традиційно програма-дивертисмент. До того ж «Cirque du Soleil» приділяє увагу унікальним авторським розробкам костюмів та унікальному музичному супроводу, який поєднує «живе» інструментальне виконання та вокал, і машинерії, яка створена за останніми інноваціями. Режисура основний уклін робить в бік пріоритетних масових сцени з залученням хореографії та пластичних мізансцен. В купі усі ці набуття сприяють посиленню розмаїття драматургічних ліній і виконанню головної мети вистави – посиленню видовища. Програма «Zarkana» дозволяє спостерігати справжню фантасмагорію між уявою і реальністю; програма «Saltimbanco» дає можливість глядачеві перенестися до урбаністичної матерії мегаполісу; у програмі «Alegría» показана еволюція яка простежується від древньої монархії до сучасної демократії; програма «Ovo» перетворюється на дивовижну подорож у світ комах.

Світові тренди мали вплив на розвиток циркового мистецтва в Україні. До експерименту з новою формою ще в 1970-80-х рр. головний режисер Київського цирку Б.М. Заєць і балетмейстер О.Ю. Зайцев. Ними були створені масштабні циркові пантоміми «Подвиг» про боротьбу партизанського руху проти фашистських загарбників, «Корчагінці» про спадкоємність поколінь на певних етапах історії країни та «Богатирські ворота» до 1500-річчя Києва. Творчий тандем режисера і балетмейстера продемонстрував тяжіння до драматургії, сюжетності та появи стилю «Nouveau Cirque» в Україні на сучасному етапі.

Сьогодні серед напрацювань вітчизняного цирку європейського масштабу – вистава Д. Туркеев. «Black and White» («Чорне та Біле»). У циркових номерах брали участь спортсмени-мотофрїстайлери для виконання екстремальних трюків. Артисти спочатку виходили на манеж у повсякденному одязі, а в епілозі в білих костюмах. Головним концептом вистави став роздум про роль людини у сучасному урбанізованому світі.

Цікава для дослідження і вистава «Афродизіак» режисера М. Голенка. Це детектив-трилер часів Французької революції, який розповідає про людину, що хотіла змінити світ, а натомість занурила його у темряву. «Спецефекти, захоплюючі трюки, ілюзіоністи та акробати, оригінальна музика, модерновий балет, унікальні декорації, світлове шоу і найкращі актори з усієї країни – в одному проекті» [1].

Така нова багатослойна драматургія необхідна «Nouveau Cirque», тому що він ставить за потребу відокремитися від звичних суто видовищних розваг. «Ці гібридні новаторські постановки настільки естетично самодостатні, що легко можуть впливати на театр і навіть «дестабілізувати» його, як вважає А. Мартінез [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. АРТ-платФОРМА. URL: <http://surl.li/fzbwd> (дата звернення: 25.03.2023).
2. Гур'єва О. Н. Витоки виникнення основних жанрів циркового мистецтва : практичний poradnik. Маріуполь : Вид-во «Рената», 2009. 240 с. URL: <https://cutt.ly/cCxPwHY> (дата звернення: 25.03.2023).
3. Левицкий Д. Оциркуванный театр: репортаж с репетиции спектакля-триллера «Афродизиак». URL: <http://surl.li/fzbwn> (дата звернення: 25.03.2023).
4. Пожарська О. Ю. Цирк у просторі культури України: інституціоналізаційний аспект: дис. ... д-р філософії : 034 – культурологія. Київ : НАКККІМ, 2020. URL: <http://surl.li/fzbyf> (дата звернення: 25.03.2023).
5. Титар О. Українські національно-культурні ідентичності Слобожанщини у контексті глобалізації: філософсько-антропологічний вимір: автореф. дис. ... д-р філос. наук : 09.00.04. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016. 34 с.
6. Guy J.-M. Le cirque contemporain. Paris: les arts du cirque, 2020. 1 p.
7. Martinez A. La dramaturgie du cirque contemporain Français : quelques pistes théâtrales. Cirque et théâtralité : nouvelles pistes//L'Annuaire théâtral. 2002. No. 32. Pp.14-15.

*Стародуб Аліна Дмитрівна,
магістрантка спеціальності 026 «Сценічне мистецтво»
Харківської державної академії культури
Науковий керівник:
Кучин Павло Захарович,
заслужений артист України,
старший викладач кафедри майстерності актора,
Харківської державної академії культури*

ПОСТАТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У ВИСТАВАХ ЧЕРКАСЬКОГО МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ